

† Leopold Podlogar:

Iz zgodovine kranjskih trgov.

14. Ribnica.

(Konec.)

Župnija ribniška je prastara. Župnija sv. Petra v Ljubljani je mejila nekoč na Cerknico (Lož) in na Ribnico. Ta pa preko kočevskega sveta na Belo Krajino, kjer se šele leta 1228. omenjajo župnije.¹ Vse drugo, kar je danes vmes, je nastalo pozneje.

Ko je ustanovil cesar Friderik III. dne 6. decembra 1461 ljubljansko škofijo, je ostala še skoraj vsa Dolenjska pod oglejskim očakom. Ko je pa zatrl papež leta 1751. oglejsko očakovino, je ostala Ribnica in z njo skoraj vse druge dolenjske župnije pri goriški nadškofiji. Cesar Jožef II. je pa hotel, da se deželne meje ujemajo s škofijskimi; zato je zahteval leta 1786., da se odtrgajo od goriške nadškofije vse župnije, ki so doslej spadale tja, in da se pridružijo ljubljanski škofiji — tu vzamemo v poštev le Dolenjsko. Papež Pij VI. je odobril cesarjevo naredbo in odredil, naj se uveljavi njegovo pismo, izdano 8. marca 1787. V veljavo je stopila ta sprememba 1. junija 1787. S tem dnem je prišla starodavna ribniška župnija pod ljubljansko škofijo.

Da so očaki in pozneje goriški nadškofje lažje upravljali prostrano škofijo, so jo razdelili v naddiakonate. Na Kranjskem jih je bilo šest, zraven pa še dva dekanata: metliški in vipavski. Med naddiakonati najdemo tudi ribniškega. Veliki diakon (arhidiakon, Erzpriester — odtod ribniška spakedranka »reziprestar«) je bil očakov, oziroma pozneje nadškofov namestnik. On je nadzoroval župnike, kaplane in drugo duhovščino. Čuval je nad duhovnim življenjem vernikov in je poročal o vsem svojemu višjemu pastirju v Oglej, pozneje v Gorico.

Neki zapisnik, pisan okoli leta 1600., nam pove, katere župnije so takrat spadale pod velikega diakona v Ribnici. To so bile: Ribnica, Lož, Bloke, Škocijan pri Turjaku, Dobropolje, Kočevje, Mozelj, Črmošnjice, Poljane, Kostel, Osilnica, Reka, Steberk (Lož).² Razdelitev župnij na posamezne naddiakonate se je pa vedno spreminjala, zato tudi za ribniški naddiakonat ni bila ta razdelitev vedno ena in ista.

Izmed ribniških naddiakonov nam je znanih več. Omenjeni naj bodo: Lenart Würfel (1505—1538) se je boril za obseg naddiakonata.

Vaccano (1632—1649), prej župnik v Dobropoljah, je postal škof bibenski in stolni prošt ljubljanski.

Schönleben dr. Ivan Ludovik, prej stolni dekan v Ljubljani (1667—1678). On je nadzoroval zidanje cerkve pri Novi Štifti in vložil v jabolko več svetinj, zraven pismo, pisano od njega 17. februarja 1671. V njem pove, da je to cerkev začel zidati graščak Janez Jakob Kizelj l. 1641. Schönleben je bil sloveč zgodovinar (1618—1681).

Ule Valentin (1787—1805) je bil poslednji ribniški naddiakon ob času, ko je bila Ribnica združena z ljubljansko škofijo. Njegova podoba se še hrani v ribniškem župnišču. Doma je bil iz Loža, rojen 10. februarja 1749, posvečen 1775, umrl v Ribnici 16. septembra 1805. Ob njegovem času je kaplanoval v Ribnici Valentin Vodnik (1788—1793). Ule je užival častni

¹ Gruden, Dom in svet, 1902, 294.

² Izvestja M. dr., 1891, 37.

naslov naddiakona do svoje smrti. Po novi razdelitvi ljubljanske škofije so bili pa ribniški župniki le dekani.

Ribniški naddiakoni so veliko dobrega storili za svoj naddiakonat. Kakor v Kranju na Gorenjskem so imeli tudi v Ribnici naddiakoni duhovsko šolo. Skrbeli so sami za duhovski naraščaj. V svoji šoli so poučevali sami ali pa imeli za to sposobne duhovnike. Te vrste šola je bila nekaka srednja šola, ki je usposobila dijaka za visoke šole. O tej šoli izvemo iz životopisa Burkart Zinka, župana v Meningenu na Švabskem. Rojen je bil ta mož v Mindelheimu. To mesto je bilo last pl. Teck. Ko se je Friderik Ortenburški poročil z neko vojvodkinjo, jo je spremil v Ribnico Zinkov stric, Martin Zink. V Ribnici je postal grajski pisar. Kot tak je obiskoval menda arhidiakonovo šolo in postal župnik v Kočevski Reki (omenjen že 1378). Leta 1407. je prišel Burkart Zink kot enajstleten deček v Reko k stricu. Ta ga je poslal v ribniško šolo. To je srečno dovršil. Stric ga je silil na visoko šolo, da se tam pripravi za duhovski poklic. Zinku pa to ni dišalo. Zapustil je strica in odšel domov. Pozneje se je obrnil na strica v Reki. Mogoče bi bil šel z njegovo podporo na visoko šolo. Bilo je pa prepozno — stric je bil že umrl.³

Iz poročila tega Zinka torej spoznamo, da so imeli v Ribnici neke vrste srednjo šolo, v kateri so se mladeniči pripravljali za visoke šole. Ta šola je bila prva te vrste na Kranjskem; prej se taka v deželi nikjer drugje ne omenja. Ribniška šola je bila tudi pozneje na glasu. Veliki diakoni so skrbeli, da se stari sloves šole ni izgubil. Učitelje nahajamo omenjene v 17., 18. in 19. stoletju. Zlata knjiga ribniške šole iz leta 1808. nam našteva tudi najpridnejše učence. Zapisana so imena učencev iz Notranjske, Goriškega, Hrvatskega, Bele Krajine. Iz Gorenjske bodi omenjen Franc Prešern (1808). Njega je poslal njegov stric s Kopanja v Ribnico k prijatelju Alojziju Bon. Humlu, ki je bil dekan in župnik v Ribnici (1807 do 1817).

Iz ribniške šole sta bila sprejeta v benediktinski samostan v Melku tudi dva Ribničana: brata Henrik in Ivan. Pozneje sta prišla v samostan sv. Ulrika in sv. Afre pri Augsburgu. Henrik je postal prior, Ivan pa subprior. Oba sta samostansko življenje prenovila in vpeljala prejšnji strogi red. Pisala sta v latinščini. Henrik: »Pripravo na smrt«, Ivan: »Kristusovo življenje«. Umrla sta istega leta: Henrik 1. majnika 1456, Ivan 26. aprila 1456. Samostanski kronist ju imenuje: »Christi bonus odor — prijeten duh Kristusov« (II. Kor. 2, 15). V samostanski kroniki je podpisan Ivan: Ego frater Joannes de Reiffnic,⁴ oppido sito in Carniolia.

Izmed dekanov si je postavil v Ribnici trajen spomin Ignacij Holzapfel, ki je sezidal veličastno ribniško cerkev. Rojen je bil v Tržiču 15. julija 1799. V mašnika posvečen 1823 je služboval v Kamniku, Mengšu, pri Sv. Jakobu v Ljubljani, v Črnomlju, od leta 1848. do smrti 21. januarja 1868 pa v Ribnici. Leta 1865./1866. je dal podreti staro cerkev. Leta 1866., 29. oktobra, je bil blagoslovljen za novo cerkev temeljni kamen. Dovršitve stavbe pa Holzapfel ni dočakal. Leta 1868., 8. novembra, je bila cerkev blagoslovljena, popolnoma dovršena in posvečena pa 15. julija 1873.

Holzapfel je bil neutruden, skrben dušni pastir in velik prijatelj šole. Vse svoje veliko premoženje (80.000 goldinarjev) je zapustil za napravo zavoda gluhonemih v Ljubljani. V mladih letih je zlagal tudi pesmi nabožnega in resnega značaja.⁵

³ Slovenski Učitelj, I, 130; Mittheil., 1900, 1.

⁴ Argo, III, 82.

⁵ Jezičnik, XXIII, 78.

V protestantovski dobi je ostalo ribniško ljudstvo katoliško. Gospoda v gradovih se je oklenila nove vere; njih vpliv pa Ribničanov ni omajal. I'rimož Trubar bi bil sicer rad osrečil Ribničane s svojimi verskimi novotarijami, pa je našel gluha ušesa. Zanašaje se, da bodo grajski pripomogli, da bo pridigoval v ribniški cerkvi, je prišel 29. avgusta 1562 v Ribnico. Podal se je v cerkev, a naddiakon mu jo je pred nosom zaklenil. Govoril je potem v breškem gradu grajski gospodi in nekaterim radovednežem, med katerimi so bili, kakor pravi Trubar, tudi duhovniki. Privoščil si je posebno naddiakona.⁶

Leta 1567. je prišel Trubar spet v Ribnico. To pot pa ni bil namenjen v ribniško cerkev, ampak v ribniške ječe, kjer so imeli zaprtega jetnika, turškega duhovnika. Tega je bil zajel v bitki pri Novi Herbart Turjaški. Ž njim se je nameraval Trubar dogovoriti, kako bi se dalo za Turke prevesti Lutrovo sv. pismo. Bil je uverjen, da Turki, ako sprejmejo Lutrove nauke, ne pridejo več strašit na Kranjsko. Trubar je moral pa kmalu bežati iz domovine in je pozneje ni več videl (1567), a Turki so prišli v deželo še in še.⁷

Kadar so prekoračili Turki Kolpo pri Vinici, Poljanah ali Kostelu, so drli v osrčje dežele preko Ribniške doline. Ribnico so zaradi tega obdali z obzidjem. Leta napadov: 1462., 1469., 1473., 1480., 1491., 1497., 1522., 1528., 1529., 1546., 1559., 1564 so znana.

Več kvare kakor Turki so prizadeli Ribnici požari: Leta 1445., 2. oktobra, je pogorel ves trg; leta 1445. polovica trga; leta 1480., 1528 (Turki), 1546. (Turki), 1558., 1564. (Turki), 1728., ko se začnejo župnijske matice, spet požar. Leta 1775. je pogorel trg in cerkev. Na stari cerkvi se je čital kronogram: »Destruitur crudeli incendio — pietate renovatur«: Neusmiljeni požar jo uniči — pobožni verniki postavijo novo. Kronogram pokaže v rimskih številkah letnico 1775. Najhujši požar v trgu je pa divjal leta 1783. Leta 1879., 13. oktobra, je uničil požar pet hiš; leta 1887., 8. julija, zvečer pa 31 hiš in 60 gospodarskih poslopij. Pet let prej je ribniška občina prevzela v oskrbo dva dečka z Dunaja. Obeh sirot se je usmilil trgovec Pauser. Mlajšega je poslal dobrotnik v Trst, da se izučí v trgovini, starejšega je pa obdržal doma. Slaba tovarišija je pa dečka v Ribnici spridila. Postal je gospodarju nezvest. Skriva je izmikal, dokler je mogel. Ko je pa opazil, da so mu na sledu, je hotel izbrisati sledove svoje nepoštenosti s tem, da je gospodarju zažgal. Zanetil je tam, kjer je bilo skladišče lesene robe; pa to se mu je zdelo prepočasno. Podtaknil je ogenj še pod shrambo za smodnik. Da ni bilo takrat večje nesreče, je pripisovati božji dobroti v prvi vrsti, v drugi pa ribniškim in sosednim gasilcem, ki so neustrašeni naredili jez razdivjani oblasti ognja.

Dostaviti nam je še, da je bila v Ribnici obglavljena in potem na grmadi sežgana »čarovnica« Marina Šušarkova, Ribničanka. Obsodba je bila razglašena in izvršena 11. majnika 1701. Izvirnik sodbe in obsodbe te nesrečnice se hrani v ribniškem gradu.⁸

Kaj je zagrešila nesrečnica? Obdolžena je bila čarovnije; sodniki so jo spravili na natezalnico in tam je priznala, kar so jo vprašali sodniki. Jezuit o. Friderik Spé († 1653) se je s svojimi spisi vojskoval zoper to praznoverstvo. V svojih spisih pravi: »Denite na raztezavnico slepe in omejene sodnike: vsak bo rajši priznal, da je čarovnik, kakor da bi se

⁶ Dimitz, G. Kr., II. 269.

⁷ Dimitz, G. Kr., III, 18.

⁸ Jahresbericht der Ober-Realschule, Laibach, 1864, 24. A. Lesar. Glej Fr. Jakličevo povest: Zadnja na grmadi, Dom in svet.

pustil mučiti do smrti, ki ga kot osumljenega gotovo čaka.« Če molimo v litanijah, naj Bog odvrne od nas žalostne, hude čase, spomnimo se, da se je odigrala taka žalostna zgodba v Ribnici leta 1701.

O Ribnici bi bilo povedati še mnogo! Pa to naj zadostuje. Že leta 1839. je poskrbel ribniški komisar Mihael Ambrož, da se je začela graditi sedanja cesta proti Laščam. Razboriti mož in dobri upravitelj Ribniške doline je umrl kot ljubljanski župan leta 1864., dne 25. aprila. Svetovnemu trgu je odprla Ribniško dolino s »Trgom« železnica, ki je bila slovesno otvorjena dne 27. septembra leta 1893.

Mladinski novičar

Nenavadna telovadba. Ko se je spomladi zunaj toliko ogrelo, da je mogel sedemletni deček neke zagrebške družine sloneti na oknu in uživati razgled vsaj na dvorišče — ker boljšega ni imel — se je sklonil malo predaleč. Najbrž še ni vedel, kaj je ravnotežje ali ravnovesje. V hipu je napravil — sicer neprostoovoljno — takozvani »saltomortale« t. j. smrtno-nevarni skok na dvorišče, ki bi bil brez dvoma usoden, če bi ne bila pod oknom razpeta močna vrv. Nanjo je zadel, preden je štrbunknil na tla, in — sreča v nesreči — vrv ga je tako zadržala, da je bil padec razmerno lahek, in se ni dečku nič hudega pripetilo. Preplašeni starši so ga takoj oddali v bolnišnico, a zdravniki so se prepričali, da je fantič popolnoma zdrav. — Naj se le zahvali tudi svojemu angelu varihu!

Sova. Letos dne 28. aprila so pripeljali v mariborsko bolnišnico 14 letnega krepkega fanta tam od Ormoža. Levo oko mu je izteklo. Kako to? Prejšnji večer je stal s svojim bratom v gorici pri hramu ter opazoval, kako je krmila sova na bližnji bukvi svoje mladiče. Ni je fant ne klical ne oponašal, vendar se je nenadoma zakadila vanj ter zasadila kremplje naravnost v njegovo levo oko. Nato se je lotila še brata, ga hudo opraskala ter zletela nazaj k mladičem. Ima res čudovito ljubezen do mladičev ta roparica! V strahu, da bi jim mladeniča ne prišla blizu, je hotela preprečiti morebitno motenje. Ni zastonj med ljudstvom pregovor, da ta ptica oči izpraska, če jo kdo oponaša.

Bilo je ... Kje — to ni merodajno. List »Prerod«, ki po njem posnemamo naslednji dogodek, je označil tudi kraj in čas. V našem listu pa hočemo samo k dogodku dostaviti vprašanje, ki nanje ne bo težko odgovoriti. Torej — bilo je. Štirje fantiči so dobili pred pustom pri neki hiši tri litre (!) vina, pri drugi pa pol litra žganja, in so ga tudi izpili. Dva sta nato padla v gnojnico (saj tja spada taka pokvarjenost), druga dva sta pa le s težavo rinila naprej. In odrasli? Ali so obsojali to početje? Oče enega teh otrok se je ponosil in je dejal: »To vam je kruc! Iz totega pa še bo nekaj!«

Kaj še bo iz totega —? Kdo je, ki bi ne znal na to odgovoriti!

»**Na mal ognjenik**« je stopila v Ljubljani 10 letna učenka Mihaela Šorli, hčerka ljubljanskega obrtnika, ko jo je izvabilo 21. aprila toplo solnce tja na bolj zapuščen svet za delavnicami glavne postaje. Zašla je, nič hudega sluteč, bosonoga na kraj, kjer navažajo pepel, ostanke koksa in razgoreli premog iz železniških strojev. Kar eaenkrat se ji je pa vdrlo, in revica je bila do kolen v žgoči ostalini. Strašno se je osmodila in opekla. Ni si mogla sama nič pomagati. Stokala in ječala je, dokler je niso rešili iz mučnega položaja. Prepeljali so jo v bolnišnico. — Nihče naj ne pozabi, zjutraj priporočiti se svojemu angelu varihu!